

نقش‌آفرینی درخت سرو در تزیینات معماری هشتی خانه جعفریان (گناباد) و سردر باغ شازده (ماهان)

زهرا مسعودی امین^۱، فریناز شفیعی^۲

عضو هیأت علمی دانشکده هنر دانشگاه الزهراء (س) تهران^۱، دانشجوی کارشناسی ارشد ارتباط تصویری

دانشکده هنر دانشگاه الزهراء (س)^۲

چکیده

خداوند از بین مخلوقات، انسان را برگزید، او را اشرف مخلوقات گردانید و طبیعت را برای برطرف کردن نیازهای او قرار داد. طبیعت مخلوق خداوندگار عالم است و برای معماران سرچشمه الهام بوده است. انسان به دلیل گرایش ذاتی و فطری، نیاز به تعامل با طبیعت دارد. تأثیر ارتباط با طبیعت، در روح و جسم آدمی، همواره انسان را تشویق به ایجاد رابط‌های منطقی و مناسب میان فضای درون و طبیعت بیرون کرده است. یکی از اجزای طبیعت که در تمدن‌های مختلف جایگاه ویژه، ارزش و حتی گاهی تقدس دارد، درخت است. ایرانیان نیز به درخت احترام بسیار می‌گذاشتند. از جمله درخت‌هایی که نزد مردم ایران دارای مفاهیم رمزی، نمادین و دارای قدرت اساطیری بوده، درخت سرو است. از این رو در این تحقیق توصیفی-تحلیلی که به شیوه کتابخانه‌ای و اسنادی انجام پذیرفته به بررسی اجمالی رابطه انسان و طبیعت و تأثیر طبیعت بر هنر و معماری پرداخته و برای پاسخ به این سوال که چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی بین نقش سرو در دو بنای باغ شازده ماهان و هشتی خانه جعفریان وجود دارد به تطبیق نقش سرو در دو بنای مذکور پرداخته و به این نتیجه می‌رسد که شباهت‌های نقش سرو باغ شازده ماهان با سرو هشتی خانه جعفریان بیش از تفاوت‌های آنها است.

واژگان کلیدی:

طبیعت، درخت سرو، نماد، نقش، هشتی، خانه جعفریان، باغ شازده ماهان

مقدمه

انسان درکنار طبیعت به آرامش می‌رسد. ازینرو برای داشتن کیفیتی بهتر در زندگی خود در حتی محیط‌های مصنوع هم از طبیعت بهره می‌گیرد. «بشر از دیرباز در پی تأمین آسایش حداکثری برای خود بوده است و راهکارهای گوناگونی در جهت دستیابی به آسایش به کار بسته است.» (ولی زاده اوغانی و موحدی، ۱۳۹۶، ۹۳) «محیط‌های طبیعی نه تنها به سلامتی و تندرستی افراد محدود نمی‌شوند، بلکه تأمین‌کننده نیازهای روحی و روانی آن‌ها، زمینه ساز تکامل و پیشرفت، شکل‌گیری هویت و استخراج تجارب گوناگون محیطی همچون تفریح و

سرگرمی، شادابی و سرزندگی، ترمیم و بازیابی ذهن نیز می شوند. در مقابل نبود آن، نگرانی، عصبانیت، ناتوانی، ترس، وحشت و بدبینی را به همراه خواهد داشت. بشر در راستای سلامت روانی خود، نیاز خاصی به بودن در نزدیکی طبیعت و ارتباط با آن در فرم های مختلف دارد.» (مهدی نژاد و دیگران، ۲۸، ۱۳۹۴) در این بین آنچه مهم است اینکه، چنانچه ویژگی های این فضاها بتوانند از لحاظ کمی و کیفی با الحاقات طبیعی عجین شوند، نتیجه رضایت بخشی به دنبال خواهد داشت. «انسان برای برآورده کردن نیازهایش و تأمین آسایش مطلوب برای خود، باید محیط سکونتی مناسبی داشته باشد. ساختمان ها به عنوان پوسته سوم انسان، معیاری مهم در سلامت و کیفیت زندگی انسان هستند.» (بور، موسل و سکوارز، ۱۳۹۴، ۳۵)

این بناها محل سکونت، عبادت، آموزش و... با کاربری های مختلف هستند. طبیعت می تواند به طور مستقیم و یا به صورت بازتاب خود در نقش و نگارهای نشسته بر جان این بناها، تاثیرات به سزایی بر کیفیت کارایی آن ها داشته باشد.

این پژوهش توصیفی-تحلیلی که به روش اسنادی و کتابخانه‌ای انجام شده، به بررسی نقش سرو ورودی باغ شازده ماهان در تطبیق با سرو هشتی خانه جعفریان پرداخته و در پی پاسخ به این سوال است که چه شباهت ها و تفاوت هایی بین نقش سرو در دو بنای باغ شازده ماهان و هشتی خانه جعفریان وجود دارد. همچنین فرض بر این است که شباهت های بین نقش سرو باغ شازده ماهان با سرو هشتی خانه جعفریان بیش از تفاوت های آنها است.

۱-۱- در مورد پیشینه تحقیق، در حوزه تحقیق و بررسی نقش درخت سرو در آثار متعدد، اشاراتی آمده است. مقاله‌ای با عنوان "نقدس نقش سرو در هنر ایران" از نازنین کوهزاد و همچنین مقاله "نقش گیاهان اساطیری و مقدس در هنر ساسانی (با تأکید بر نقوش برجسته، فلزکاری و گچبری)" از مهتاب مبینی و آزاده شافعی و مقاله "ارتباط بین انسان و طبیعت و محیط پیرامون با رویکرد ساختمان و مکان" از ایلدار فتحی اجیرلو و علیرضا آرویش، را می توان به عنوان پیشینه این مقاله ذکر کرد، اما تا کنون تحقیق مستقلی با عنوان پژوهش حاضر انجام نشده است.

انسان و طبیعت

در ابتدای این مبحث به تعریفی از طبیعت می پردازیم «لغت طبیعت (nature) از لغت ناتورا (natura) به معنای تولد است... همزیستی با طبیعت، نگرش به طبیعت، به عنوان منشأ حیات و زندگی انسان، به عنوان موجودی هوشمند، به عنوان مجموعه‌ای از آیات و نشانه های قدرت و حکمت الهی و به عنوان مادر انسان امر بنیادینی است که تعالیم وحیانی اسلام به انحاء مختلف به آن تذکر داده و حفاظت از آن را به زبان های گوناگون به انسان متذکر گردیده است... علاوه بر نیاز انسان به تماس با طبیعت، هماهنگی محیط مصنوع و از جمله عمارت و مسکن (به عنوان مهم ترین و بیشترین اثر معماری مستحدثه توسط انسان در زمین) با طبیعت (محیط، سینما، مناظر، مصالح و زیبایی های طبیعی) ضرورتی انکارناپذیر است. در این مقوله، توجه به چند نکته اهمیت دارد. ۱- اینکه این تماس باید در یک سلسله مراتب منطقی برقرار باشد ۲- عناصر طبیعی بسته به ارزشی که در برآورده نمودن نیازهای معنوی و روانی انسان، با توجه به معانی نمادینشان دارند، شناسایی و دسته بندی و به مردم یادآوری شوند و امکان تماس با آن ها را برقرار کنند ۳- به نقش عناصر طبیعی در جهت پاسخگویی به نیازهای معنوی انسان نیز

توجه شده و این نقش مهم به مردم معرفی شود.» (مهدی نژاد و دیگران، ۲۹، ۱۳۹۴-۳۲) «انسان بر اساس نیازها و هدفهای ارزشی خود محیط را دگرگون کرده و بطور متقابل تحت تأثیر محیط دگرگون شده، قرار می گیرد. یکی از ویژگی های والای انسان، درک و خلق زیبایی است و در این راه هزینه های زیادی را متقبل می شود. اگر چه اتافک‌هایی ساده و بدون تزئینات پیش ساخته صنعتی برای سکونت و محافظت از انسان در برابر عوامل جوی کافی است، اما نیازهای روانی او را ارضاء نمی کند. حتی در ساده ترین ساخت و سازها و با بودجه های اندک، بخش عمده هزینه صرف عوامل تزئینی و زیبا کردن محیط می شود. دوستداران محیط زیست، از محیط زیست به عنوان عامل الهام افراد نام می برند. به عقیده آنها، محیط زیست منشاء زندگی و الهام انسان در استفاده از منابع طبیعی و حتی ساخت محصولات مختلف است. انسان از طبیعت الهام می گیرد و در امور علمی گوناگون از آنها بهره می برد. اگر چه این بهره گیری از طبیعت چندان برای خود فرد زیاد شناخته شده نیست، اما آنچه که مهم است در وجود تمامی انسان‌ها این احساس از طبیعت و الهام از آن وجود دارد.» (حسنعلیزاده دیزجی، ۲۹، ۱۳۸۷)

«ساختمان وجودی انسان به گونه ای است که به آب، هوا، درختان و گیاهان، کوهها و ستارگان و... نیاز مبرم دارد و به عبارتی بدون طبیعت، زندگی برای انسان در این کره خاکی ممکن نیست. بنابراین بین انسان و طبیعت ارتباط تنگاتنگی وجود دارد. این ارتباط، یک ارتباط مستقیم و دوسویه است. انسان با چگونگی عملکرد خویش بر طبیعت اثر می گذارد. طبیعت نیز در شکل گیری شخصیت انسان از نظر جسمی و روحی و شیوه رفتار او در بعد فردی و اجتماعی مؤثر است.» (مرادی کهنگی و دیگران، ۱۳۹۷، ۱۲۹)

«محققان ارتباط با طبیعت را در سه سطح تماشای مناظر طبیعی یا تصاویری از طبیعت، بودن در طبیعت و درگیری و تعامل با طبیعت تقسیم بندی می کنند و معتقدند قرارگیری در معرض طبیعت چه به صورت ارادی و آگاهانه و چه ناخودآگاه و غیرمستقیم منجر به بروز واکنش های مثبتی از سوی مؤثر می شود. اگرچه پایه و اساس ژنتیکی در هرگونه تمایل به واکنش مثبت به طبیعت و محیط های طبیعی امروز یکی از ضعف های پیش روی بشر است و نیازمند آموزش، فرهنگ سازی و تجربه مکرر محیط های طبیعی است. در سال های اخیر مطالعات زیادی در مورد تأثیرات محیط طبیعی بر انسان صورت گرفته که نشان می دهد نه تنها حضور در محیط های طبیعی بلکه تماشای صرف طبیعت با حتی نگاه به تصاویر و فیلم هایی از مناظر طبیعی موجب کاهش استرس و خستگی چشم می شود. گروه دیگری از پژوهش‌ها نشان داده است، دید به طبیعت، شنیدن اصواتی از طبیعت و داشتن هرگونه تجربه از طبیعت موجب کاهش تنش و استرس می شود. ارتباط با طبیعت حس آرامش و آسودگی خاطر را برای کاربران فضا ایجاد می کند و افرادی که در محیط کار خود از وجود گیاهان بهره می برند، پربازده تر، راحت تر، سالم تر و خلاق تر هستند و فشار و استرس کمتری را نسبت به کسانی که از این نعمت بی بهره اند، تحمل می کنند.» (مهدی نژاد و دیگران، ۱۳۹۴، ۳۰)

طبیعت و معماری

فتحی اجیرلو و آرویش در مقاله‌ای با عنوان "ارتباط بین انسان و طبیعت و محیط پیرامون با رویکرد ساختمان و مکان" معتقدند که معماران سنتی از طبیعت الهام گرفته و در دل کویر بناهایی را بر پا کرده‌اند که سختی و مشقت

زندگی در بیابان را ساده کرده است. استفاده از مصالحی چون خشت و گل و چوب بدون هیچ گونه دست‌کاری کردن در اصل ماهیت آنها، بهترین مصالح برای همگام شدن با طبیعت بوده است و اگر در خلاف جهت طبیعت و در مقابل با آن بر می آمدند شاید زندگی در کویر به طور قطع غیر ممکن بود. انسان‌ها در گذشته این مطلب را درک کرده بودند که اگر در محیطی قرار گیرند و پدیده‌های طبیعی مانع از در آسایش ماندن آنها می‌شود از خود طبیعت کمک گرفته و راحتی خود را تامین نماید. معماری بومی هر سرزمین با آنکه در طول تاریخ دستخوش پدیده‌های دگرگون‌کننده‌ای بوده است، اما توانسته هویت ویژه خود را حفظ کند و از آنجا که شناسنامه معتبری از مردم یک سرزمین به شمار می‌رود، نمایانگر آداب و رسوم، روحیه و احساسات، اندیشه و عقیده، ذوق و سلیقه و هنر آنان است. (فتحی اجیرلو و آرویش، ۱۳۹۱)

سکونت در ایران نیز بر همین اساس و با توجه به نیازها و همراه با الحاقات متناسب با دین و فرهنگ ساکنین هر اقلیم شکل گرفته است. یکی از الحاقات بناها، تزیینات هستند. این تزیینات شامل نقوش می‌شوند که معمولاً از طبیعت الهام گرفته و ابداع شده‌اند. پژوهش حاضر در مورد تطبیق نقش درخت سرو که یکی از با سابقه‌ترین نقوش این سرزمین است در دو بنای متعلق به دوره قاجار انجام گرفته است. این بناها، خانه جعفریان در شهر گناباد و باغ شازده در شهر ماهان هستند.

خانه جعفریان گناباد

منزل جعفریان در منطقه قصبه شهر کوی شرقی گناباد قرار دارد. بر اساس تحقیق میدانی که توسط نگارندگان انجام شد و اطلاعات اداره کل میراث فرهنگی گناباد مشخص گردید که این منطقه در قرون ۷ و ۸ ه.ق به عنوان مرکز شهر گناباد بوده و مسجد جامع شهر گناباد در جنب بنا قرار دارد این بنا منزل خصوصی جعفریان بوده که قسمت زیادی از منزل در حال حاضر از بین رفته و تنها هشتی بنا باقی مانده است. بر اساس اظهارات اهالی، جعفریان یکی از بزرگان گناباد بوده و برای معماری و تزیینات از بهترین معمارهای غیر بومی و با مهارت بالا استفاده کرده است. همچنین این خانه را در محل به نام منزل کدخدا می‌شناسند. قدمت بنای مذکور با شماره ثبت ۵۹۵۳ به دوره قاجار می‌رسد و دارای گچبری‌های زیبا (گیاه و پرند) بادگیر و حوض‌خانه است. مساحت عرصه و اعیان بنا ۳۵۰ متر مربع می‌باشد. (تصاویر ۱ و ۲)

۱- هشتی جعفریان گناباد (نگارندگان)

-۲

۲- حوضچه هشتی جعفریان گناباد (نگارندگان)

یکی از قسمت های این بنا هشتی است. «هشتی، به عنوان فضای تقسیم کننده مسیر، از انواع شاخص فضاهای واسط برای رسیدن به فضای ساختمان بوده است و معمولاً باعث شکستن زاویه دید، تنوع بصری از طریق پیچ و خم های مناسب، و اختلاف سطح می شده و پوشش ها، تزیینات، طاق نماها، نورگیره و کف سازی متفاوتی داشته است ایجاد مکث، تقسیم فضایی، و ایجاد فضایی برای انتظار از کارکردهای جالب این عنصر است.» (پیرنیا، ۱۳۷۱، ۱۶) «از آنجا که هشتی، نخستین محلی بود که بعد از سردر، به چشم بیننده می آمد، سعی می شد به انواع تزیینات مزین، هشتی نخستین فضای واسطه ای میان در ورودی و حیاط بود که اجزای آن معمولاً شامل یک درگاه مشبک رو به حیاط، دهانه دالان و سنگاب و یک یا چند اتاق می شد. هشتی های ابنیه مذهبی به نوعی باعث رعایت حرمت و تقدس بنا می شدند، به طوری که فرد به محض حضور در بنا، مستقیم و بی مقدمه با بنای مقدس و قبله مواجه نمیشد.» (ریشمی، ۱۳۷۸، ۶۹۱-۶۹۲) «هشتی های برخی از بناهای غیرمذهبی نسبت به هشتی های بناهای مذهبی پر نقش و تزیین تر بودند. به علاوه بر خلاف بناهای مذهبی، در بناهای غیرمذهبی، هشتی ها کاملاً بسته بودند. در کاروانسراها، حد فاصل در چوبی بزرگ و فضای بیرون، یک هشتی قرار داشت که گاه با تزییناتی اندک، مزین شده بود. اغلب خانه های مهم تاریخی نیز بعد از سردر اصلی ورودی، دارای فضای هشتی بودند. به طور کلی، در خانه های تاریخی هشتی محل انتظار مهمان یا افراد تازه وارد بوده.» (امینیان آرانی، ۱۳۷۵، ۲۵۶) «به طور معمول، هشتی خانه ها از کف کوچه گودتر و از حیاط خانه مرتفع تر بودند و این به آن علت بود که از ورود جریان شدید هوا و باد به داخل حیاط جلوگیری کنند. برخی آب انبارها، پس از سردر ورودی دارای یک هشتی بودند که به نوعی جلوخان ورودی آن ها به شمار می رفت.» (قاضی و دیگران، ۱۳۹۲، ۲۲۵-۲۲۴) هشتی خانه جعفریان نیز دربرگیرنده مشخصات ذکر شده است. مصالح به کار رفته در این هشتی آجر، گچ و کاهگل است و دارای تزیینات گچبری فراوان (اکثراً گیاهی) در فضای داخلی است. نقوش به کار رفته در داخل و خارج هشتی، گچبری هستند. یکی از این نقوش، درخت سرو نقش بسته در نمای بیرونی هشتی است. نقش این سرو به صورت مخروطی به شکل شعله ای است که گلی در وسط دارد و بر روی ساقه اش پرندگانی نشسته اند. این سرو به صورت گچبری بر بدنه بنا نقش بسته و فاقد رنگ است. (تصویر ۳)

۳- نمای هشتی خانه جعفری گناباد به همراه سرو (نگارندگان)

۴- نقش سرو خانه جعفری گناباد (نگارندگان)

بنای دیگر باغ شازده ماهان است که به اختصار به معرفی این مکان هم پرداخته می شود.

باغ شازده ماهان

«باغ شازده یا شاهزاده ماهان، یکی از زیباترین باغ های تاریخی ایران محسوب می شود. این باغ در ۴ کیلومتری شهر ماهان استان کرمان واقع شده. این بنا مربوط به اواخر دوره قاجاریه می باشد. شهر ماهان در ۳۵ کیلومتری جنوب شرقی شهر کرمان قرار دارد. باغ شاهزاده ماهان به دستور عبد الحمید میرزا ناصرالدوله، حاکم کرمان، طی یازده سال حکمرانی وی ساخته شد و با مرگ وی نیز بنای آن نیمه تمام رها شد. گفته می شود وقتی خبر مرگ ناگهانی حاکم کرمان را به ماهان می بردند، کارگری که مشغول تکمیل سردر ساختمان بود، تغار گچی را که در دست داشته، محکم به دیوار کوبیده و کار را رها کرده و فرار نموده است. به همین علت جاهای خالی کاشی ها را بر سردر ورودی می توان مشاهده کرد. تاریخ بنای باغ مربوط به ۱۲۷۶ خورشیدی است. این باغ از نمونه باغ تخت های ایرانی است (باغ شازده به خاطر اختلاف سطح ۲۰ متری که در طول محور اصلی دارد، به طور مناسبی تقسیم بندی گردیده است. این تقسیم بندی سطوح که از شیب طبیعی ناشی می شود ماهیت باغ تخت را تعریف می کند

و در زمینی مستطیلی شکل به مساحت پنج و نیم هکتار بنا شده و دارای سردر ورودی بسیار زیبایی می باشد. (تصویر ۵) مصالح بناهای باغ بیشتر، آجر و اندود می باشد و در جاهایی مانند سردرخانه، توسط کاشی نره^۱ مزین گردیده است. بنای بالاخانه به طور کامل اندود می باشد. دیواره باغ اندود کاهگل است که در نزدیکی سر در خانه و بالاخانه به دلیل خصوصیت فضایی محوطه های مذکور، به ترکیب آجر و اندود گچ تبدیل می گردد. سطوح کف باغ نیز، به طور عمده از مخلوط قلوه سنگ با ملات تشکیل شده است. این ترکیب در دو محدوده اطراف بالاخانه و سردر خانه توسط نقوش هندسی تزئین می گردد. از آجر در پله ها و حاشیه باغچه‌ها استفاده شده و سنگ، در مرز میان کورت ها با پیاده‌راه‌ها و دیگر لبه‌بندی‌ها وجود دارد. نظام معماری در رابطه تنگاتنگ با نظام فضایی و نظام هندسی باغ است. محدوده باغ با دیواری بلند و مرکب محصور گردیده، این دیوار با بناهایی که در داخل آن و یا با تصرف بخشی از وسعت بیرونی باغ مشخص شده، باغ را از محیط خارج جدا می‌سازد. از جمله درختانی که در باغ شازده دیده می‌شود می‌توان به درختان همیشه سبز و بادشکن، درختان سوزنی برگ مانند کاج-ها و سروها اشاره کرد.» (www.arganmemari.com)

۱-۲-۵- سردر باغ شاهزاده ماهان (www.arganmemari.com)

^۱ «در پوشش گنبدها اغلب از نوعی کاشی به نام کاشی نره‌ای استفاده می‌شود. تفاوت کاشی معمولی با کاشی نره‌ای در ضخامت گل پشت لعاب کاشی است. ضخامت کاشی معمولی 1/5 تا 2 سانتیمتر است در صورتی که کاشی نره‌ای به ضخامت 4 تا 5 سانتیمتر و گاه بیشتر نیز ساخته می‌شود) در ساختمان های قدیمی ضخامت کاشی نره‌ای تا 13 الی 14 سانتیمتر دیده شده است. کاشی نره‌ای از لحاظ خمیر گل و لعاب روی آن چندان تفاوتی با سایرین ندارد و چون روی گنبدها برف زیادتری می‌نشیند و یخ می‌بندد، ضخامت کاشی نره را بیشتر می‌گیرند.» (www.soleimanitile.com)

۱-۳-

۱-۴-۶- سرو در سردر باغ شاهزاده ماهان (www.arganmemari.com)

۱-۵- اکنون در جدولی (جدول شماره ۱) به بررسی ویژگی های نقش سروی که در ورودی باغ شاهزاده ماهان به کار رفته و تطبیق آن با سرو هشتی جعفریان می پردازیم. «در فرهنگ‌ها آمده است: سرو، نام درختی است مشهور و معروف و آن سه قسم است؛ یکی سرو آزاد و دیگری سرو سهی و سیم سروناز ... درختان سرو و زیتون که همیشه سرسبزند می گویند از بهشت آمده اند.» (ماسه، ۱۳۵۳، ۲۴۳) «سرو رمز جاودانگی و نامیرایی است، به برکت عمر طولانی و همیشه سبز بودن در میان بسیاری از اقوام درخت زندگی نام گرفته و در بین درختان جنبه اساطیری قدرتمندی دارد.» (زمردی، ۱۳۸۷، ۱۶۲) «درخت سرو از جمله نگاره های بسیار رایج و تکراری است که از قدیمی ترین نشانه های آن در قالب آیینی، می توان به کاربرد آن در تخت جمشید اشاره نمود. این نقش با آیین زرتشتی و سنن باستانی ایران همبستگی خاصی دارد. درخت سرو نشانه‌ای از جاودانگی روح و زندگی دائم است. درخت سرو در عین حال مظهری است از جنبه مثبت و مفرح روح و زندگی مذهبی.» (احمدی پیام، ۱۳۸۸، ۲۵) «این درخت در جایگاه درخت زندگی ظاهر می شود، یعنی در نقش نماد درخت کیهانی و ارزش های کیهانی، نماد حیات و تجدید حیات، نماد سه جهان، نماد بی مرگی و نماد مرکز - جهان است.» (ریاضی، ۱۳۷۵، ۹۷)

نقش سرو خانه جعفریان یادگاری از هنر گچبری دوره قاجار به شمار می رود. در وضعیت فعلی در این بنا که بخش هایی از آن تخریب شده، فقط یک نقش سرو به چشم می خورد. نقش سرو باغ شاهزاده ماهان نیز مربوط به دوره قاجار و دربرگیرنده مجموعه‌ای از تزیینات است. در قسمت ورودی این باغ که تمام عناصر سازنده آن به صورت متقارن ساخته شده، دو نقش سرو وجود دارد که کاملا شبیه یکدیگرند. به همین لحاظ در این پژوهش یک سرو این بنا در تطبیق با سرو خانه جعفریان قرار می گیرد.

۱۰- قسمتی از نقش سرو،
 دو پرندۀ پایه سرو
 خانه جعفریان

۹- قسمتی از نقش سرو،
 نقش دورتادور سرو
 خانه جعفریان

۸- قسمتی از نقش سرو،
 نقش پایه سرو
 باغ شازده ماهان

۷- قسمتی از نقش سرو،
 نقش دورتادور سرو
 باغ شازده ماهان

۱-۶-

۱-۷-

۱-۸-

نقش سرو (سردر باغ شازده ماهان) تصویر ۶	نقش سرو (هشتی خانه جعفریان گناباد) تصویر ۴	مؤلفه تجزیه نقوش بناها
باغ شخصی عبد الحمید میرزا ناصر الدوله	منزل شخصی جعفریان	نوع بنا
سردر باغ	هشتی خانه	محل نقش
قاجاریه	قاجاریه	دوره تاریخی
کاشی نره	گچبری	فن نقش
۱- نقوش گیاهی که در وسط قرار دارند ۲- نقش دورتادور سرو (تصویر ۸) ۳- نقش پایه سرو (تصویر ۷)	۱- نقوش گیاهی که در وسط قرار دارند ۲- نقش دورتادور سرو (تصویر ۹) ۳- پرندۀ پایه سرو که به صورت متقارن تکرار شده (تصویر ۱۰)	نقوش تکرار شونده
به صورت مخروطی به شکل شعله‌ای که در برگبرنده نقوش گیاهی در وسط است	به صورت مخروطی به شکل شعله‌ای که در برگبرنده نقوش گیاهی در وسط است و بر پایه (ساقه‌اش) پرندگان نشسته‌اند (تصویر ۱۰)	شکل نقش
رنگی	بدون رنگ	رنگ
عمودی- متقارن- متوازن- متعادل متمركز	عمودی- متقارن- متوازن- متعادل متمركز	ترکیب بندی
ترکیب نقوش گیاهی	ترکیب نقوش گیاهی و حیوانی	نقوش ترکیبی

سرو در خانه جعفریان
 ماهان (نگارندگان)

۱-جدول تطبیق نقش
 گناباد و باغ شازده

آنچه از مشخصات این جدول برمی‌آید، نشانگر این نکات است که عنصر سرو در دو بنای مورد پژوهش، دارای شباهت‌های زیادی از جمله در ترکیب بندی، شکل، نقوش گیاهی مکمل داخلی سروها است. تفاوت‌ها نیز در فن است که شامل رنگ نیز می‌شود.

۱-۹- نتیجه گیری

بین انسان و طبیعت ارتباط تنگاتنگی وجود دارد. عناصر گیاهی هم در بیرون و هم در محیط درونی بناها جایگاه ویژه‌ای دارند. به نحوی که حتی در تزیینات مختلف ابنیه نقش بسته و در کنار مفاهیم نمادین به جاودانگی می‌رسند. در بین این عناصر، درخت سرو، باوری است نمادین و به دلیل اعتقادات مردم، همواره مورد توجه قرار گرفته است. در این پژوهش نقش سرو در ورودی باغ شازده ماهان در تطبیق با سرو هشتی خانه جعفریان قرار گرفت و این نتیجه حاصل شد که این دو بنا که هر دو متعلق به دوره قاجار هستند، از تشابه در شکل، ترکیب بندی و نقوش گیاهی مکمل داخلی سروها برخوردارند و تفاوت آنها در فن و رنگ بکار رفته است.

۱-۱۰- فهرست منابع

- احمدی پیام، رضوان (۱۳۸۸) ریشه یابی نقوش مشترک در قالی‌های ایران و هندوستان، کتاب ماه هنر (۱۲۸).
- اداره کل میراث فرهنگی گناباد
- بور، مایکل و موسل، پیتر و سکوارز، مایکل (۱۳۹۴) ساختمان‌های سبز؛ راهنمای معماران پایدار، ت: مهدی اخترکاو، سلوا فلاحی و مونا محتاج، تهران، انتشارات کلهر.
- حسنعلیزاده دیزجی، مرتضی (۱۳۸۷) ارتباط انسان و محیط زیست و طراحی دستگاه جمع‌آوری برگ ریزه درختان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد
- ریاضی، محمد رضا (۱۳۷۵) فرهنگ مصور اصطلاحات هنر ایران، تهران، دانشگاه الزهراء (س).
- زمردی، حمیرا (۱۳۸۷) نمادها و رمزهای گیاهی در شعر فارسی، چاپ اول، تهران، انتشارات زوار.
- فتحی اجیرلو، ایلدار و علیرضا، آرویش (۱۳۹۱) ارتباط بین انسان و طبیعت و محیط پیرامون با رویکرد ساختمان و مکان، اولین همایش ملی حفاظت و برنامه ریزی محیط زیست.
- ۱-۱۱- - کوهزاد، نازنین (۱۳۸۹) تقدس نقش سرو در هنر ایران، دو فصلنامه علمی- پژوهشی هنرهای تجسمی نقش‌مایه، (۵)
- ماسه، هنری (۱۳۵۳) معتقدات و آداب ایرانی، ج: ۱، ت: مهدی روشن ضمیر، تبریز، موسسه تاریخ و فرهنگ ایران.
- مبینی، مهتاب و شافعی، ازاده (۱۳۹۴) نقش گیاهان اساطیری و مقدس در هنر ساسانی (با تأکید بر نقوش برجسته، فلزکاری و گچ‌بری)، جلوه هنر
- مرادی کهنگی، فاطمه و چراغی، وحسین و نظری، علی (۱۳۹۷) نقش آخرت‌گرایی در رابطه انسان و محیط زیست از دیدگاه نهج البلاغه، فصلنامه پژوهشنامه نهج البلاغه
- ۱-۱۲- - مهدی نژاد، جمال‌الدین و ضرغامی، اسماعیل و سادات، سیده اشرف (۱۳۹۴) رابطه انسان و طبیعت در باغ ایرانی از منظر معماری اسلامی، فصلنامه علمی پژوهشی نقش جهان، ۱ (۵)
- ۱-۱۳- - ولی‌زاده واغانی، محمد باقر و موحدی، ناصر (۱۳۹۶) آسایش در خانه مطالعه موردی: خانه تاریخی بهنام تبریز، فصلنامه علمی تخصصی معماری سبز

International Conference on DESIGN
Architecture, Interior Architecture, Industrial Design
20-21 Feb 2019 | Iran, Tehran
Alzahra University International Conference Center

AIAID 2019

کنفرانس بین المللی دیزاین

معماری، معماری داخلی، طراحی صنعتی | ۱-۲ اسفند ۱۳۹۷
ایران، تهران | سالن همایش‌های بین المللی دانشگاه الزهراء